

Vervolgens is zij door nauwe of verre familiebanden met alle Europese vorstenhuizen verbonden. De contacten die zij hiermee onderhoudt zijn vrij levendig en geven een vaak goed beeld van de tijdsproblematiek. Volgens von Ranke is zij "zo geheel en al op de hoogte van alle tijdsvragen, van alle toestanden der volkeren, van alle verwickelingen en kwesties der kabinetten" dat hij haar niet heeft kunnen vertellen wat "haar vreemd of nieuw was". De coryfee van de Duitse historici is van oordeel dat zij "een Europees leven leefde, een echte kosmopoliet was". Een voorbeeld van haar politieke belangstelling en inzicht is haar kritische vraag aan haar neef Napoleon over de draagwijdte van een 'plan' om België binnen te vallen.

In een periode waarin het Europese continent in volle gisting lijkt (Krimoorlog, het éénwordingsproces van Italië en Duitsland, het keizerrijk in Frankrijk...) had zij inderdaad voluit een bevoorrechte getuige kunnen zijn waarvan de geschriften een waardevolle achtergrondinformatie hadden kunnen bevatten. Evenwel, door de gebrouilleerde relatie met haar man, koning Willem III, leeft zij in Den Haag vaak zozeer geïsoleerd, dat in tegenstelling tot Rankes mening, zij niet steeds op de hoogte is van de actualiteit.

Ondanks de bovenstaande bedenking blijven haar brieven als historische bron de moeite waard. Wel is het jammer dat de annotaties zo spaarzaam zijn aangebracht dat bepaalde beschreven gebeurtenissen of personages voor de lezer onduidelijk blijven. De algemene inleidingen bij elk deel en de genealogische overzichten achteraan het boek, vullen deze leemte niet op.

Raoul BAUER

EXTIMITEIT ?

M.L. van Thiel, *Binnenste buiten. Psychoanalytische essays over de verhouding tussen buiten- en binnenwereld*, Meppel/Amsterdam, Boom & Deurne, Denis 1991, 117 blz., 550 Fr. ISBN 90 6009 995 8

Een kleine sinaasappel — even dacht ik aan een mandarijn, maar kleur en zichtbare consistentie van de schil evenals proporties van de vrucht overtuigden mij, bij gebrek aan geur en tast, van het tegendeel — siert de mooie, sobere omslag van dit bundel essays. Als bloembladen opengeplooid laat de in vieren gesneden schil de samengesloten partjes van de vrucht zien.

Essays van de hand van psychoanalytici. In het Nederlands. En met een lichtjes kryptische titel. Wat kan een mens dezer dagen meer verlangen? Het DSM-tijdperk bevordert immers niet zo dadelijk de reflexieve benadering of de bedachtzame theorievorming in het 'psy'-vakgebied. Misschien daarom de gedachte aan een uitroepteken bij de titel die men dan meteen (van Dale maakt geen bezwaar) voor de slagkracht in één woord zou schrijven: 'Binnenstebuiten!'. Bij nader beschouwing dan toch maar geen

uitroepeten, wél het woord aaneen. Schriftuur kan argeloos zijn, maar blijft nooit zonder effecten. Zoals een neologisme, een nieuw gesmede metafoor — in de gloed van een uiteenzetting aan het erts van de taal onttrokken en gegoten, getemperd door de theorie en gehard in de confrontatie met de kliniek, die geen flauw spelletje duldt — de kern van een conflict, de bases van een standpunt, de invalshoeken van een klinische benadering kan aanduiden. Extimiteit bij voorbeeld, hier in mijn titeltje ontleend aan Jacques-Alain Miller, de nauwlettende 'schrijfteller' van Lacans seminars.

Binnenste buiten : ontdaan van de schil komt het zachte vruchtvlies naar buiten. Is psychoanalyse zoiets als het pellen van een sinaasappel nadat de schil met een mes zorgvuldig is ingesneden ? Hoe mooi de omslag ook is, des te vreemder wordt de gebruikte afbeelding als ze in de logica van haar allegorische zeggingskracht wordt gevolgd. Des te meer waar de voorstelling van vruchtvlies, pel en insnede — een 'anatomie des sinaasappels' als het ware — een gestrenge ordening veronderstelt met goed onderscheiden lagen en grenzen, van buitenste korst naar binnenste (zoetzure!) kern. Dat er ook (bittere, zoals de buitenste laag !) pitten verborgen zijn, mag de pret van de afbeelding niet bederven.

De psyche als te pellen vrucht, de psychoanalyse als een langzame ontsluiting van het te bereiken centrum. De waarheid ?

Een andere afbeelding komt voor de geest : de omslag van het elfde seminarie van Jacques Lacan. Waarop 'de ambassadeurs' van Holbein prijken met aan hun voeten 'cette espèce d'os de seiche', de anamorfose van een schedel, een doodshoofd in volkse termen.

De omslag mag tot beschouwingen leiden : we zijn nog steeds 'buiten'. Hoewel. In zijn voorwoord licht Van Thiel opzet en onderwerp toe : "In dit boek trachten zeven psychoanalytici, ieder vanuit een andere invalshoek, de wederzijdse beïnvloeding van buiten- en binnenwereld te belichten en te laten zien hoe innerlijke conflicten de waarneming en het vermogen beide werelden te onderscheiden, kunnen verstoren" (blz. 8). Op bladzijde 7 gewaagt hij van "onbewuste intrapsychische conflicten". Een tautologie ?

In hun ontwikkeling van het thema sluiten de auteurs — Berkouwer, Niers, Stufkens, van Waning, Wiersema, Buitelaar en Groen — een kringloop die begint bij 'Het ontstaan van twee werelden' (Berkouwer) en eindigt bij beschouwingen omtrent het Ueber-Ich, de 'psychische binnenwereld', de maatschappij, regeloverschrijding en normvervaging (Groen in 'Het grensverkeer tussen binnen- en buitenwereld'). Elk van hen doet het uiteraard aan de hand van zijn lectuur van de psychoanalytische conceptualisering en de daarbij uitgekozen auteurs. Het verdient alle lof dat elk artikel door een literatuurlijst ad hoc wordt gevolgd.

Maar laat ik even terugkeren naar de hoger vermelde tautologie om deze in verband te brengen met Groens beschouwingen over het Ueber-Ich. 'Onbewuste intrapsychische conflicten'. Is er zoiets als 'onbewuste extrapsychische conflicten' denkbaar ? Of is het onbewuste op zichzelf zowel intra- als niet-intrapsychisch ? Het komt mij wat vreemd voor. En wellicht heeft de door Van Thiel gekozen formulering te maken met het statuut van het onbewuste : als meest intieme blijft het — unheimlich ! — de mens toch vreemd. Extiem. Freud wees er overigens alras op dat de filosofische categorieën 'psychisch' en 'bewust' in de psychoanalytische theorie een ander draagvlak hebben, ten enenmale geen synoniem (kunnen) zijn.

Zoals het Ueber-Ich niet — Groens voorbeeld van de fietsendief (blz. 112) werpt hier een aantal vragen op — samenvalt met het 'geweten' in zijn moreel-maatschappelijke acceptatie. De klinische ervaring van het soms verwoestend dwingend — sadistisch — Ueber-Ich werpt hierop een schril licht. Ook daar zijn lijnen te trekken op een Moebiuslint waarvan het oppervlak onmerkbaar 'van binnen naar buiten en omgekeerd' blijft lopen : het vlak is immers niet oriënteerbaar. Extimiteit. Het onbewuste als meest intieme Andere.

Het onderscheid tussen 'twee werelden' (Berkouwer) blijkt — zo komt het mij althans voor — in de analytische kliniek niet zozeer dat te zijn van een correctieve ervaring, van een betere aanpassing van de 'binnenwereld' aan de 'buitenwereld' dan wel een gestaag, dulzaam — 'standhaft, duldsam und verschwiegen' — onderzoeken van het fantasma dat als lijst de wereld 'kadert'; een beetje zoals de 'cadrage' van de cineast zijn werkelijkheid uitsnijdt. Met Schikaneders trits : 'standhaft' waar de analyticus niet wijkt op zijn verlangen, 'duldsam' waar hij de plaats van het object *a* (het 'abject') inneemt — wat zeker niet de plaats is van, bij voorbeeld, een geestelijk leidsman — en 'verschwiegen' waar hij zijn stilte weegt, de mond niet gesnoerd door de kramp van de inhibitie, maar zijn interventie sturend langs het ver-zwijgen naar de dubbelzin, de interpretatie als ver-horend ver-spreken.

Daarom is het spijtig in dit boek weer te moeten vaststellen hoe de versnijding van de taalgebieden — de betekenaar en 'de-taal' ('lalangue') — meebrengt dat in het Nederlands zo weinig wordt gerefereerd aan het werk van Lacan, werk dat in voorliggende bundel slechts terzijde wordt aangeraakt. Zie bij voorbeeld de bijdrage van Niers die het (blz. 30) dan nog wat vreemd klinkend heeft over 'een orde van symbolen' (regel 9). Een orde van symbolen ? Dit lijkt me niet, dit is niet wat met Lacans 'de symbolische orde' bedoeld wordt. Zo zie je maar.

Psychoanalyse is niet alleen een 'onmogelijk' vak — zei Freud — het is nog meer een verduveld moeilijk theoretisch veld, waarin gestrengheid vereist is, wil men niet onmiddellijk vastlopen in psychologisme of correctieve, aanpassende hulpverlening zonder meer. De ordening die Lacan aanbracht in Reële, Imaginaire en Symbolische (orde) berust niet alleen op een interessante vondst of is niet zomaar een leuke didactische 'riddle' : zij laat toe bepaalde aporieën (het lichaam bij voorbeeld) met nieuwe perspectieven te openen. Binnenstebuiten !

Hubert VAN HOORDE